

BİREY TOPLUM İLİŞKİSİNDE KENT KÜLTÜRÜ, KAMUSAL ALAN VE ONDA ŞEKİLLENEN SANAT OLGUSU

Doç. Dr. Osman ALTINTAŞ¹, Doç. Dr. İsa ELİRİ²

ÖZET

Hem birey olarak sanatçı, hem de bir topluluk olarak izleyici, kaçınılmaz biçimde içinde bulundukları zamanın ve çevrenin koşullarından etkilenirler. Sanatçı yaşadığı toplumun duyarlılıkları ve bu toplumun eleştirisi üzerinden sanatını gerçekleştirir. Burada kastedilen sanatçının toplumsal konulara daha yakın olması ve sanatını buna göre biçimlendirmesi değil, yaşanan toplumun sanatçı kişiliğinde kaçınılmaz olarak bıraktığı izlerdir. Sanatçı içinde yaşadığı sosyal çevrenin bir bireyi olarak hem alımlayıcı, hem de katkı sağlayan konumdadır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Kamusal Alan, Kent Kültürü.

¹ Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, altintas@gazi.edu.tr

² Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, isaeliri@gazi.edu.tr

URBAN CULTURE ON THE RELATIONSHIP OF THE INDIVIDUAL AND SOCIETY, PUBLIC SPACE AND SHAPED ART OF PUBLIC SPACE

ABSTRACT

Both as an individual artist, as well as a community audience, time and environmental conditions in which inevitably affected. Sensitivities of the society and the art of the artist performs a critique of society. What is meant here to be closer to the artist and the art of social issues formatting accordingly, but inevitably leaves traces in the person of the artist in society. Both as an individual artist receptive social environment in which he lives, as well as contributing location.

Keywords: Art, Public Space, Urban Culture

İnsanın bir toplum üyesi olarak varlık kazanması, ancak bir kültürü benimsemesi ve özümsemesi ile mümkündür. Kültür; toplumun ve insanın öğrendiği, edindiği; bilgi, sanat, gelenek, görenek, yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan ve toplumsal değerler içeren bir olgudur. Toplumların genel özellikleri kültürleri ile oluşur. Kültürün geleceği ise topluma bağlıdır.

“Toplamlar evrim geçirerek ilkel toplumlardan tarım toplumuna, tarım toplumundan sanayi toplumuna son olarak da sanayi toplumundan bilgi toplumuna dönüşmüştür” (Drucker, 1993: 66). “Bilgi toplumu yeni teknolojilerin gelişmesi nedeniyle bilgi sektörünün, bilgi üretimi ve bilgi sermayesinin ve nitelikli insan etmeninin ön plana çıktığı, eğitimde sürekliliğin arandığı, iletişim teknolojileri, yoluyla toplumu, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal bakımdan sanayi toplumunun ilerisine taşıyan bir yapıdır” (Aktan ve Tunç, 1998: 128).

“Nüfusunun büyük bölümünün ekonomik faaliyet alanı olarak ticaret, sanayi, yönetim ve hizmetle ilgili işlerle geçimini sağladığı toplumsal ve kültürel bir örgütlenmenin olduğu yerleşim alanı şeklinde ifade edilen kent, insanların barınmadan, eğlenmeye tüm ihtiyaçlarının karşılandığı ve sürekli bir toplumsal gelişim gösteren, bütünleşme derecesinin yüksek olduğu (Keleş, 1973:7) yerleşim yeri olarak” ve “fertler arası ilişkilerde geleneksel ilişkilerden çok rasyonel davranışların ağırlıkta olduğu, günümüze has bir yerleşme biçimi ve topluluk türü olarak tanımlanır” (Sencer, 1979: 9).

İnsan çevresine sanat aracılığıyla baktığında gerçekliğin farkına varacak ve nasıl bir çevrede yaşadığını, yaşamını nelerin çevrelediğini algılayacaktır. Sanatçı, içinde yer alan duyarlılığı sayesinde çevresi ile yaşam arasında bağ kurarak kendisinde var olan estetiği de sanat yoluyla dışa yansıtacaktır. Kentler de daimi devingenlikleriyle sanatçıyı kışkırtır ve üretimlerine sonsuz kaynak oluştururlar. Toplamları çağdaş uygarlık düzeyine ulaştıran kültürel gelişmenin kaynağı olan kentler, tarihsel süreçte kendilerine özgü birikimler ortaya çıkarmışlardır. Bu birikimler kentin içinde bulunduğu doğal çevre ile etkileşimi sonucu başlamış, kültürel birikim ile şekillenmiştir. Buna bağlı olarak “Kentlerin de kendine özgü bir kültürü vardır” (Koçak, 2011: 261).

Bir kenti oluşturan öğelerin bütünü, kentsel dokuyu oluşturmaktadır. Kentsel dokuyu oluşturan elemanların mekan, form, renk, ışık, su, doğa gibi etmenlerden oluştuğu ve bu birleşim sonucu kentin fiziki yapısının şekillendiği görülmektedir. İnsan ögesi de bu birleşimle birlikte kentin ana eksenini oluşturmaktadır. Bütün bu etmenler sanatın terminolojisi ile yakın bir ilişki içindedir. Bu durum kentsel mekanların bir sanat yaratması olarak ele alınmasını olanaklı kılmaktadır.

Kentlerinde belleği vardır, sanatçı da bu belleği algıya, algıyı da biçime dönüştürür. Aynı zamanda kentlerde güçlü referans noktaları bulunmaktadır. Bu referans noktaları kentlinin belleğinde yer edinmekte, kentin kimliğiyle özdeşleşmekte ve kentin simgesi durumuna gelmektedir. Kentsel simge durumundaki öğelerin sanatsal özellikler, estetik değerler taşıması kent belleğinde yer edilmelerinin başlıca nedenidir. Belli bir özgünlüğe sahip olan bu öğeler kentin okunabilirliğini sağlayan sanat ürünleri olarak değerlendirilebilmektedir. Bireyin toplumsal yaşam mekânlarında sanatla iç içe olması, hem ruh sağlığı açısından hem de kültür olgunlaşmaları ve değişimlerine uyum sağlaması açısından önem taşımaktadır. Müzeler, sanat galerileri, çağdaş yaşamın hızlı temposu içinde yaşamak durumunda olan insanın sanat gereksinimlerini karşılamaya yetmemektedir. Sanatın yalnız müzelerde, sanat galerilerinde görünür durumdan çıkartılıp, caddelere, meydanlara taşınması, günlük yaşamın içine girmesi daha geniş kitlelerin pay alması yönünden uygulanabilecek yöntemlerin en önemlilerinden biridir.

Bu toplumda var olan çağdaş sanatçı olumlu ya da olumsuz anlamda etkilendiği kent yaşamına dair yepyeni anlatım biçimleri geliştirmekte, bunun yanı sıra kentte yerlerini korumakta olan imgesel değerlerin ileriki nesillere aktarılmasında yeni yorumlamalar getirmektedir. Bu bağlamda yaptığı sanatsal etkinliklerle de kentsel yaşamı ve kentliyi etkileme sorumluluğunu yerine getirmeye de devam etmektedir.

Bütünlüğü oluşturan kentsel yapıya bakıldığında gözlenen nesnenin tüm öğeleri arasında algılanan uyum onun güzelliğini yansıtmaktadır. Fiziksel yapı, imajı belirleyen en önemli karakter olmasına rağmen, bu yapıyı oluşturan, dinamik sosyokültürel kimlik, kenti bir bütün haline getiren öğedir. Kent bütünü kimliği ile özdeşleşmektedir. Tutum, davranış, gelenek ve göreneklerden, ifade tarzından, değer yargılarından, kurum ve örgütlerden oluşan ve bütün bu faktörlerin zamanla birbirine kaynaşmasıyla meydana gelen sosyo kültürel kimlik anlamını kentsel mekâna birebir aktarabildiğinde, yaşayan bir kentten bahsedilebilmektedir

(Öztürk,2007: 38).

Bir kente girildiğinde, o kentin tarihini ve kültürünü yansıtan yapılar, eğlence ve dinlenme alanları, tarihi yapısı, mimari özellikleri, halkın giyimi kuşamı vs. kent kültürü hakkında bize ipuçları verir. “Bu bağlamda kent, gelenek ve göreneklerin, örgütlü tavır ve görüşlerin toplandığı yerdir. Kültürler kentte doğarlar, kentte yaşarlar ve kente katkı sağlarlar. Bu niteliğiyle kentler, belli bir kültürü simgelemektedirler” (Uçkaç, 2006: 31).

Kentsel çevreler yapılar ve bunların tarifi edildiği dış mekânlar olmak üzere pozitif ve negatif öğelerden oluşmaktadır. Bunların arasındaki tanımlı ilişkiler,

mekân akışkanlığı, iyi kurgulanmış mekânsal geçişler ve uyum da kentsel estetiğin niteliğini belirlemektedir. “Kentsel mekânlar, toplumların yapısı ve sanat anlayışına göre farklılık göstermektedir. Bu farklılıkları doğuran yine toplumun sosyal yaşamı, kültürü, ekonomik yapısı, teknolojisi, politik yapısı ve sanat anlayışının fiziki mekâna yansımalarıdır” (Uçkaç, 2006: 30).

Kente anlam ve bütünlük sağlayan, kentin okunabilirliğinde ve imgeleminde önemli bir yere sahip olan bu öğelere yapılacak plastik müdahaleler, bu öğeleri bir sanat ürünü olarak değerlendirmenin yanında, kent bütününe de bir sanat yaratması olarak ele alınmasını sağlayacaktır. Sanatın özgünlüğünden yararlanılarak oluşturulan kent dokusu, kentli bireyi yaşadığı mekâna adapte etmekte ve bugünün çevresine yabancılaşan bireyini aktif kılmaktadır. Sanatı yaşadığı mekânın tüm dokularında hisseden birey kendi kimliğini ve ait olduğu mekânın kimliğini daha kolay algılayabilir duruma gelmektedir (Öztürk, 2007: 47).

Kentler ekonomik faaliyetin pazaryeri olduğu kadar kültürlerin de merkezidir. 21.Yüzyıl, bir “kent yüzyılı” olarak anılmaktadır. Bu, aynı zamanda yeni bir “kent kültürü” nün doğuşu anlamını da taşımaktadır.

Kent tasarımcıları ve plancıları, kentlerin nasıl gözükmesi, işlemesi ve yaşaması gerektiği hakkında fikirler üretirler ve bu fikirler, önce planlara, sonra yapılara, cadde ve sokaklara dönüşürler. Bir taraftan da kentler, yaratıcılığı ve hayal gücünü teşvik eden uyarıcı alanlardır. Kent sanatçının ilhamı için sayılamayacak ölçüde argümanlarla dolu bir kaynaktır.

Görsel çevre olarak kent dokusu, içinde önemli işlevlere sahip olan yapılar, kentsel yaşam tarzı, toplumsal ve kişisel yönden bir kültür ürünü oldukları kadar, sanatçılar için de uygulama ve yaratım alanları ve sanatçıları etkileyecek bol malzeme içermektedir. Bu sadece, sergilenen sanat eseri yoluyla değil, mekânın tüm estetik elemanları; Yapı cepheleri, sokaklar ve meydanlar, kentsel açık alanlar, parklar ve kent mobilyaları, sosyolojik olarak bireyin mevcudiyetinde yer alan ve yaşadığı çevreye yansıttığı yalnızlık-kalabalık, birey olma çabası-sosyal olma zorunluluğu, özgürlük-kısıtlanmışlık, sanatın merkezi olma-kaos, hızlı üretim hızlı tüketim, göz boyama- inandırıcılık, sınırsızlık-gözetlenme gibi sayılamayacak kadar çok problematik olguların görsel etkiye dönüşmesi malzemeyi daha da artırmaktadır. Bu olgular görsel çevrenin önemli estetik unsurlarının oluşturduğu kompozisyonlardır. Kentleri sanatçılar için vazgeçilmez kılan şey, oralarda beş duyunun bombardımana uğramasıdır. Keyif alanlarıyla hoşnutsuzluk alanları iç içedir. Sanatçıya da bu argümanları görmek ve değerlendirmek kalır.

Modernist sanatın, bir kent sanatı olduğu konusunda tüm kuramcılar hemfikirdir. Bu sadece kentlerde yaşayan ve kentten etkilenecek sanat yapan

insanların bir süre sonra kenti güzelleştirdiklerinden, oraya bir ruh ve duygu yüklediklerindendir.

“Kültürel yapı genel olarak toplum hayatının nasıl olması gerektiğini ortaya koyar. Sosyal yapı ise, nasıl olduğunu ortaya çıkarır” (Erkal, 1995:344).

Modern kent, modernleşmenin gereği olarak değiştirdiği işlevini, sanatsal açıdan da yeni sayılacak, müze, galeri, vb. mekânlarla ve bu mekânlarda konumlandırılmış heykel ve anıtlarla donatırken korumacılığa karşı yeni bir ‘korumacılık’ ve eski karşısında varoluş ya da direnmeyi de beraberinde getirmiştir. Sanatın hep gelenekle, geleneğin ve direnişin mekânları sayılan kentlerle, kamusal alanlarla doğrudan ilişkisi olmuş, hem sanatçı, hem alılmayıcı değerlendirme ölçütlerini bu tarih ve mekâna bağlı olarak sürdürmüştür (Yaman, 2002:155).

Kent yaşamı bünyesindeki bireyleri ister istemez bu ilişki sisteminin içine aldığından önce kentin fiziksel yapısını oluşturan doğası, tarihsel eserleri, binaları, caddeleri, sokakları, ibadet yerleri, alışveriş (ticaret) ve eğlence merkezleri kent toplumunun doğal üyesi olan birey birincil derecede etkileyen maddi kültür unsurlarıdır. Bununla birlikte sadece maddi değil manevi kültür öğelerini de gerçek anlamda göz önüne seren kitle kültürü araçları kültür değişimlerini hızlandıran bir katalizör görevi görmektedir. Bireyde aidiyet duygusu artıkça, kentlileştikçe, kendisini bu maddi öğelerle özdeşirmeye çalışacak ve etkilenecektir. Çünkü kentte kitle kültürünü taşıyan unsurlar çeşitlilik kazanmış olduğundan, söz gelimi sadece TV ve radyo değil sokak ve caddelerde karşılaşılan afişler, reklam panoları, yeni ürünler sergileyen ve teknolojik gelişimleri simgeleyen bilgisayarlar, multivizyon cihazlarıyla donatılmış iş ve alışveriş merkezleri, değişik yemek ürünlerinin servis edildiği oturma ve yemek birimleri, sinema, konser ve değişik eğlence yerleri bunlardan birkaçıdır.

“Kentlerde kültürün gelişmesi açısından zamanımızda dördüncü güç olarak da adlandırılan medya organlarının ülkelerarası iletişimi yoğunlaştırması halk kültürü, kitle kültürü ve yüksek kültür adı verilen sanat birikimi ayırımını ortaya çıkarmıştır” (Strinati, 1995: 45).

“Kentte yaşamını sürdüren ve bu karmaşık örgütlenmeler ve ilişkiler ağının meydana getirdiği toplumda bireyi çevreleyen üç ortam vardır. Bunlar, sırasıyla fiziksel, sosyal ve kültürel çevredir” (McGahan, 1984: 35).

Kentlerin fiziksel ve sosyo-ekonomik özelliklerinin meydana getirdiği *kültür çevresi*, aynı zamanda kitle kültürünün hem doğuş merkezleri hem de etkilenme alanları durumundadırlar. Kentlerin popüler, kitle kültürü olarak adlandırılan ve aynı zamanda yüksek

kültür olarak anılan sanatsal aktivitelerin sergilendiği yerleşim alanları olması asıl ilgi odağıdır. Kamu-sanat ilişkisini belirleyen birçok özellik içinde birisini tamamlayan iki temel etken “yaratıcılık” ve “korumacılık” olarak adlandırılabilir. Geçmiş dönemlerde yapılan sanat yapıtlarını korumak, gelecek kuşaklara aktarmak, onları kentin kültür tarihi içinde konumlandırmak kentli bilincinin önemli bir özelliğidir (Erder, 1975).

Kentlerin öncelikle içinde olduğu ülkenin *milli kültürünü* genç kuşaklara *aktarma* görevini üstlenme durumunda olmaları son derece önemlidir. Başka bir ifadeyle kentler, *sosyalizasyon sürecinin* eğitim kurumları başta olmak üzere, diğer toplumsal kurumlar aracılığı ve çeşitli kültürel faaliyetlerle mümkün olan en iyi şekilde gerçekleştirilmesi gereken yerlerdir. Buna karşın kentlerin, kendilerine kent olma özelliğini veren kent yönetim birimlerinin, iki büyük kültürel görevi vardır. Bunlardan birincisi maddi kültür mirasını korumak, diğeri ise ülkenin temel (milli) kültürel değerlerine uygun bir yapılaşmayı sağlamasıdır. (Yahyagil, 1998: 120)

Kamusal alanın en önemli niteliği tüm vatandaşlara açık olmasıdır. “Kamusal Sanat Kamusal Kültür Yaratır”. (Reader, A. 1989).

“Kamusal alan, sosyal ve politik sorunların çözümü amacıyla kişiler arasında değerler ve ölçütler üzerinde anlaşmaya varılma imkanının bulunduğu yaşam alanıdır” (Mutlu, 2004: 164). “Kültürü meta biçimine getiren ve onu tartışılmaya uygun bir yapıya dönüştüren kamusal topluluk, dışa kapalı olmayan bir nitelik kazanmaktadır” (Habermas, 2003: 107) .

Kamusal sanat, artistik ve kentsel değerin korunması, geliştirilmesi ve kentsel mekânda kişiler arası iletişimin ve insan çevre etkileşiminin olumlu hale getirilmesinde kullanılan bir araçtır. İnsanların kamusal mekânları kullanmalarını ve o mekânlardan zevk almalarını sağlar. Kamusal alanın topluma sanat yoluyla geri kazandırılmasıdır. Sanatçı ile sokaktaki izleyicinin etkileşmesini sağlarken, izleyicileri etrafında olup bitenleri farkına varmaya teşvik etmesidir. Kamusal sanat kamusal diyalogu, farkındalığı ve kamusal alanda yapılan sanata verilen değeri ileriye taşımaktır. Özellikle yaya mekânlarının sanat objeleriyle desteklenmesi olgusu mekân estetiğini artırmasının yanında insanlarda kültürel doygunluğu, gelişimi, bilinçlendirmeyi veya görsel etkileşimin getirdiği psikolojik rahatlamayı sağlar. Kamusal sanat mekân hissi ve mekân kimliği oluşturmaya yönelik kentsel yenileme projelerinin bir parçası olarak planlamaya dahil edilmeye başlanmıştır. Bu sayede hafızalarda kente dair daha kalıcı bir etki bırakıldığı gözlemlenmiştir. Hisleri uyandıran, duyguları canlandıran ve dikkat çeken bir unsur olan sanat eseri, kişilerin mekânla ilişki kurmasını ve o mekânı tanımlayabilmelerini sağlar. Kamusal sanat, galerilerde sergilenen sanattan farklı olarak yapıldığı alana özgüdür ve izleyicisi ile birlikte etkileşim içinde bir anlam oluşturur.

Öncelikli olarak kamusal alanın öne çıkan iki yönünün altını çizmek gerekir. Birincisi; modern kamu hukukuyla tanımlanmış mekânlar oluşu. İkincisi; toplumsal yaşantı içinde fikirlerin, ifadelerin belirtildiği, üretildiği alan oluşu. Daha net tanımlamak gerekirse; "ortak, aleni, açık olan" anlamında kullanılmaktadır. "Kamusal alan, modern toplum kuramlarında, toplumun ortak yararını belirlemeye ve gerçekleştirmeye yönelik düşünce, söylem ve eylemlerin üretildiği ve geliştirildiği ortak toplumsal etkinlik alanına işaret etmek için kullanılan kavram"dır (Habermas,2003: 96). Habermas, "yurttaşların eşit bir biçimde kamusal alanda kendilerini ilgilendiren özel konularda eleştirel ve rasyonel bir biçimde tartışabilmesini demokrasinin temeli olarak kabul etmektedir" (Göle, 2000: 9)

Kentli olmak sürekli değişen bir estetik kültürün parçası olmaktır. Estetik kültür, kent içinde mekansal gelişmeler kadar yaşam alışkanlıklarının değişmesinde de etkili olur. Bu anlamda kent kültürünü geliştirecek bir estetik kültür, ancak daha fazla kişinin sanata ulaşabilmesi yoluyla anlamlı olacaktır.

Sanat yapıtı kamusal alanlarda bireysel mekânlarımıza kıyasla çok daha etkin bir tüketim sürecine girmektedir. Buna bağlı olarak kamusal alanda sanat yapıtının ve sanatçının yeri de bu farklı anlayışlarla birebir ilişkilidir. Sanatın, gündelik hayatın yoğun temposu içindeki konumunu, sokaktaki bireyin sanat yapıtıyla kurduğu etki tepki ilişkisini, sanatın dış mekânlarda var olabilmek koşullarını, sanat ve hayat arasındaki gelgitleri, devletin, kurumların ve özel sektörün sanatın toplumsallaşması ve hayata karışması yönünde gösterdiği gösteremediği dirençleri ve tüm bu koşullar içinde sanatçının mücadelesini, kazandığı ve kaybettiği noktaları çok iyi gözlemek ve değerlendirmek gerekir.

Son yıllarda sanat, modern kalıpları kırarak kendine daha akıcı ve yaşamla iç içe bir varoluş biçimi yaratma yolu seçmiştir. Sanatın yaşamdan beslendiğini düşündüğümüzde, onun yaşama paralel olarak değişebileceğini varsaymak yanlış olmaz. Bu anlamda günümüz sanatçısı, işini oluştururken artık durağan ve kuralcı yapının dışında, teknolojik gelişimin getirdiği yeni ifade biçimlerini kullanarak ya da mekân ile olan ilişkisine yeni açılımlar getirerek, sanatı ve estetiği güncel verilerle beslemekte, alternatif kavramlar yaratmaktadır. Kamusal mekânlarda toplumla etkileşime geçmeyi hedefleyen projelerle toplumun her kesiminden insan, sanatla buluşmaktadır.

Kamusal sanat, insanı şaşırtan ve mekânla insanın ilişkisini farklılaştıran bir özelliğe sahip olmalıdır. Toplumsal sanat, çevredekileri sanat aktivitelerine katılmaya teşvik ederek, çevreyi pozitif olarak etkiler ve kullanıcıların kamusal mekânı sahiplenmesine olanak sağlar. Toplum merkezli bu sanat projelerinin amacı kamusal mekânın ulaşılabilirliğini kullanarak, sanat eseri yaratım sürecine toplumu

da dahil etmektir. Kamusal sanat, insanların farklı yaşamsal deneyimlerini arttırmak üzere kullanımını desteklemeye yönelik bir adımdır. Karşılıklı anlayış, hoşgörü ve saygı temeline dayalı bir barış toplumunun oluşması ve bunun bir parçası olarak kamusal alanda üretilen sanata toplum tarafından verilen önemin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Amaçlanan, kamusal sanatın çok sevilmesi ya da sevilmemesi değil, kente yeni bir şey katması ve insanları bu katkı üzerine düşündürmesidir. Kentsel yaşamı sorgulayan, sorgulatan, o yaşama yeni bir katkı sunan kamusal sanat, galeri sanatçılığından her zaman çok daha farklı ve çok daha zor olmuştur. Kamusal kültür yaratmak, hem sosyal etkileşim için kamusal mekan biçimlendirmeyi hem de kentin görsel sunumlarını inşa etmeyi kapsar. Bir şehirde en önemli tasarım öğesinin, içindeki gösterge sistemlerini birleştiren ve onu daha büyük bir toplumdaki dünya çapında tüketim kültürüyle eklemleyen birleştirici unsurdur.

Günümüzde büyük etkiler oluşturabilen kamusal alanda sanat yapıtının başarısı, estetik ve plastik geleneklere yaslanarak aynı zamanda bu geleneklere karşı koyabilme cesaretinden kaynaklanmaktadır. Çağdaş sanatın en önemli açılımlarından birinin de, yapıtın galerilerde alınıp satılan bir meta olmanın ötesine geçmiş olmasıdır. Güncel sanat pratiklerinin, yapıtın da izleyicinin de biçimsel olarak tanımlanmamasının ve bir araya gelme alanı olarak kamusal alan kavrayışının da aynı şekilde maddi niteliklerden arındığını ve genişletildiğini de görmek mümkündür (Sheilk, 2005: 80).

Aynı zamanda toplumlar için kamusal alanda sanat yapıtı sosyal ve kültürel bir göstergedir. Bu anlamda kimi güncel sanat yapıtlarının kavramsal yapısı çerçevesinde kamu alanlarının en uygun teşhir mekânları olduğunu söylenebilir. Nitekim Avrupa'nın büyük kentlerinde kamusal alanlar, çağdaş sanatçılar tarafından işlevsel bir sanat platformu olarak kullanılmaktadır.

Dünyanın tüm metropollerinde kamusal alanlar, sanat, kültür ve politik organizasyonlarının özgürce sergilendiği, hatta bu türden eylemlerin sergilenmesi için özel çabalar sonucunda kente kazandırılan çok önemli alanlardır. Kamusal alanda sanat yapıtının toplum bireylerine en etkili şekilde ulaştığını göz önünde bulundurduğumuzda, tarih boyunca pek çok sanatçının yapıtında ana malzemenin mekân ve boşluk olduğunu görmekteyiz. Kamusal alanlarında içerisinde var olduğu kentlerin önemli meydanlarında tarihsel, kültürel veya siyasi içerikleriyle boy gösteren ihtişamlı anıtların halk üzerinde büyük etkileri olduğu göz ardı edilemez. Bu etki günümüzde kısmen de olsa sürerken çağdaş kamusal alan sanatının klişeleşen ihtişam kavramından vazgeçmekte olduğunu da gözlemlemekteyiz. Klasik ve alışılga gelmiş estetik geleneklerin bu noktada güncel sanatçılar için uyulması gereken kurallardan öteye geçerek yapıtlarını üretmek için kavramsal bir çıkış noktası olabileceğini görmekteyiz. Bu sebeple kamusal alan güncel sanat yapıtı için çok daha farklı bir zemin oluşturmaktadır. “Çağdaş sanatın güncel etkinlik

sorunlarına yaklaşmak, soruna salt sanatçı birey açısından çözüm getirmeye çalışmak değil, kitle boyutunu da araştıran bir iş yapmaktır.” (Tansuğ, 1982: 24).

Günümüz kent yaşamının yoğunluğu göz önüne alındığında kamusal alanda sanat yapıtı kendine özgü güçlü bir etkiye ve yoğun bir tüketim ortamına sahiptir. Evlerimizin duvarında asılı duran resimlerden veya başköşemizde yerini bulan heykellerden çok daha etkin ve yoğun bir tüketim süreci söz konusudur. “Kamusal sanat çalışması kavramı geleneksel olarak, bir sanat yapıtının sadece basitçe bir kamusal mekâna yerleştirilmesini gerektirir. Bu şekilde yerleştirilen yapıtların özel alandaki sanattan, yani galeriler arasında alınıp satılan, dolaşıma giren yapıtlardan haliyle farklılaşmaları beklenir. Kamusal sanat projeleri farklı bir izleyici kitlesini ve başka türlü izleyicilik kavramını gerçekten de zorunlu kılar”(Sheilk, 2005: 86).

Çağdaş sanatta 1960’lardan sonra, teknolojinin hızlı gelişimiyle pek çok disiplinin bir arada etkinliğini sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Örneğin günümüz kamusal alanında heykel yeni açılımlara girerken, heykel dışında pek çok yeni plastik uygulama da toplumun görsel tüketimine sunulmaktadır. Bunlar arasında enstalasyonlara, performanslara, videolara, hatta ışık gösterilerine bile rastlamak mümkündür. Bu anlamda galerilerden satın alınıp özel mekânlara taşınan sanat yapıtları ile kamusal alanlarda kendini gösteren sanat yapıtları arasındaki görsel tüketime dayalı fark dikkat çekicidir. Öyle ki sanat yapıtı bir meta olmanın dışına çıkmış, hatta kimi zaman geleneklere karşı çıkarak anlık tüketim sürecine girmiş, teşhir sırasında çekilen fotoğraflarla belgelenir hale gelmiştir. Kamusal alan yapıtının anlık teşhiri, gösteri sanatlarının kavramsalılığıyla bütünleşerek, performanslar, ışık ve lazer gösterileri, geçici enstalasyonlar gibi pek çok disiplinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kentlerde kamusal ortak alanları yaratmak, kamusalılığı üretmek, kenti yaratmaktır.

“Sanat sosyal sınırları kaldırıcı ve dışlanmış insanların katılımını sağlayıcı bir araç da olabilir.” (Yüksel, M. 2006).

Kentsel dokunun önemli bir parçası olan sokak ve meydanlar, sanatın kentsel alanlarda sergilenişi anlamında çeşitli olanaklar sağlamaktadır. Heykel ve plastik öğelerin kullanımı, döşemelere ve çeşitli yüzeylere uygulanan resim çalışmaları vb. gibi plastik müdahalelerle kentli bireyin yaşadığı ortamda sanatla yüz yüze gelmesi sağlanmaktadır. Kentsel açık alanlarda doğa ile bütünleşen sanatsal çalışmalar bu suretle kent sanatının sergilenmesi için uygun mekanlara dönüşmekte bir açık hava sergisi görünümü oluşturmaktadır.

İyi düzenlenmiş mekânlar, bireylerin davranışlarını olumlu yönde etkileyecek, yaratıcılıklarını geliştirecek en önemli etmenlerin başında gelmektedir. “Mekân”, içinde

belirli eylemlerin yer aldığı fiziksel çevre parçaları olarak tanımlandığında; kişi-mekân ilişkileri açısından bakıldığında mekânsal yapı içinde çevreyi oluşturan nesneler, biçimiyle, rengiyle o çevrede yaşayan kişiyi uyarıcı, yaşama ritmini belirleyici nitelikler kazanmaktadır. Mekânsal yapı içindeki bu nesnelerin birey üzerindeki etkinliği düşünülürse, toplumsal yaşam alanlarına sanat ögesinin sokulması gereği gündeme gelmelidir (Öztürk, 2007: 46).

Sanatçıların çevresel çabaları, mekanları daha yaşanabilir duruma getirerek yeni bir kimlik kazandırma isteklerini ortaya çıkar. Bu çabalar, sanatı ve sanatçıyı daha geniş çevrelere seslenir duruma getirerek kent içerisinde varlığını duyurmaya ve sanatın sınırlarını genişleterek insanları sanatsal etkinliğe katılamaya kadar uzanacaktır. Sanatın, toplumsal pratikleri belli duyarlılıkta destekleyen ve tamamlayan bir gücü vardır ve toplumsal hareketleri mayalandıran, rutin hayata bakış açısı kazandıran bir vazgeçilmezdir. Sanat yapıtı, izleyiciye sunulması gereken bir olgudur. Sanat yapıtının varlığı bir izleyici kitlesinin onu 'tüketmesine' muhtaçtır. Kitlenin bir bilinçsiz kalabalıktan çıkıp nitelik kazanması için estetikle bütünleşmesi zorunludur. Kamusal sanatta amaç halkla, kitleyle, toplumla daha demokratik bir ilişki kurmaktır. Bir sanatçı yapıtını oluştururken onun nasıl, hangi ortamda, hangi koşullarda anlamını en iyi vereceğinin hesabını da yapar. Bu sadece yapıtın içinde bulunduğu ortamla ilgili değil, onun boyutlarıyla bile ilgili bir şeydir. Bir yapıtın daha küçük ya da büyük olması anlamını değiştirecektir. Aynı yaklaşımla hareket eden sanatçı bir yapıtın da orada, kamusal bir ortamda bir alanda, bir meydanda, bir sokak içinde, bir vitrinde en olgun düzeyde biçimleneceğini öngörür. Kamusal sanatın ilk aşaması budur. İkincisi, kamusal sanat bir tepkiyi, bir sorgulamayı veya bir cevabı içerir. Sanatçı, bireysel, artistik, toplumsal sorumluluğu etrafında o tepkisini ortaya koyar. Bu bir paylaşma, bir katılım, bir etkileşim ve iletişim sürecidir. Kamusal sanat, sonuna kadar, sonsuza kadar 'orada' duracak bir nesne değil. Bir süre sonra eskiyecek, aşınacak ve yitip gidecektir. Toplumsal yaşamda insanlarla doğrudan yüz yüze gelen heykeller kamuya aittir. Kamusal alan heykellerinin izleyicileri o alanda yaşayan tüm insanlardır, ilettikleri görsel mesajlar insanlara doğrudan ulaşır.

Mevcut yaşama ortamları, insanların gereksinimlerini tam karşılayamadığı gibi, yaratılan mekanik çevre bireyi hasta etmekte, bunalıma sürüklemektedir. Bu nedenle çocuk oyun bahçelerinden, parklara, caddelere, binalara kısacası günlük hayatın geçtiği mekânlara sanatı götürmek gerekmektedir. Sanatı insanın dışında, algılanması zor ve zahmetli mekânlarda değil, insanı sanatın içinde yaşatmak çağın gereği olmuştur. Sanatın kent mekânlarına götürülmesi, hem çevreye katkıda bulunacak, hem de insanı çevresine karşı daha duyarlı yapacaktır. (Öztürk, 2007: 46). Sanatçılar, hayal dünyalarını, çevresiyle ve yaşam arasında kurduğu köprüleri ürüne çevirmeyi, onları da insanlıkla paylaşmayı, kentler de sanatçıları uyarmayı, kışkırtmayı ve düş kurdurmayı daima sürdürecektir.

KAYNAKÇA

Aksoy, A. ve Ertürk, E. Kamusal Alan ve Güncel Sanat /The Public Turn in Contemporary Art (Proje Kitabı/Project Book), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul. 2007.

Aktan, C. C. ve Tunç, Mehtap. “Bilgi Toplumu ve Türkiye”, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat, 1998.

Aydoğan, K.E.B. İnsan-Mekan-Kent İlişkisi Üzerine Resimsel Yorumlar. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin. 2005.

Barnard, M. Sanat,Tasarım ve Görsel Kültür. Ankara: Ütopya Sanat Dizisi,2002.

Berger, J. Görme Biçimleri. (16.basım). Metis Yayınları, İstanbul: 2010.

Binici, A. Kentleşme Tarihi. Bilim Adamı Yayınları. Diyarbakır: 2005.

Çimen, E. 20. Yüzyıldan Günümüze Kentsel Yaşam-Resim Sanatı Etkileşimi Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanatta Yeterlik Tezi.İstanbul-2006.

Çitci, E. Görsel Kültür Elemanı Olarak 20.yy’da Afişin Toplumsal Süreçlere Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana,2009.

Drucker, P.F. “Kapitalist Ötesi Toplum”, çev. Belkıs Çorakçı. İnkılâp Kitabevi. İstanbul, 1993.

Erder, C. Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ. Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara. 1975.

Erdin, Y. 20. Yüzyılda Plastik Sanatlarda Kent Olgusuna Yaklaşımlar. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 2006.

Erdoğan,E. ‘Çevre ve Kent Estetiği’. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi. Cilt (8). Sayı 9. 2006.

Erkal, M. Sosyoloji (Toplumbilimi), Gen.6.Baskı, İstanbul, 1995.

Habermas, J. Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, çev. Tanıl Bora, Mithat Sancar, 5. bs, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Kartal, K. Kentleşme ve insan, Ankara, 1978.

Koçak, H. ‘Kent-Kültür İlişkisi Bağlamında Türkiye’de Değişen ve Dönüşen Kentler’. Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi. Cilt 2. 2011.

Keleş, R. 100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme, Gerçek Yayınevi, Ankara, 1973.

Lazar, J. Kitle İletişimi (çev. İ.Bıçakçı). İletişim Fakültesi Dergisi, 1992.

Mutlu, E. İletişim Sözlüğü, 4. bs. Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2004.

Nilüfer Göle ile Kamusal Alan ve Sivil Toplum Üzerine, Sivil Toplum Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 2, Nisan-Mayıs-Haziran 2003.

Onursoy, S. Görsel Kültür Bağlamında Görsel Okuryazarlık. Kurgu Dergisi. Cilt (20), 2003.

Öztürk, Ö. ‘Kentsel Kimlik Oluşumunda Güzel Sanatların Yeri: İzmir Örneği’. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. 2007.

Santralistanbul, “Olasılıklar, Duruşlar, Müzakere, Güncel Sanatta Kamusal Alan Tartışmaları”, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, İstanbul, 2007

Sencer, Y. Türkiye’de Kentleşme. Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara: 1979.

Şentürer, A. Mimaride Estetik Olgusu. İstanbul Erden Yayınları,1995.

Sheilk, S. “Anstelle der Öffentlichkeit? Oder: Die Welt in Franfmenten,” (“Kamusal Alanın Yerine Ne mi? Ya da, Parçalardan Oluşan Dünya”), Kritik der Kreativiat, yay. Haz. Gerald Raunig ve Ulf Wuggenig, Viyana,2005.

Smith, P. Kültürel Kuram, çev: Selime Güzelsarı, İbrahim Gündoğdu, Babil Yayınları, İstanbul, 2005.

Strinati, D. An Introduction To Theories Of Popular Culture, Routledge, London, 1995.

Tansuğ, S. “Herkez İçin Sanat”, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1982.

Uçkaç, L. ‘Kentsel Tasarımın Kent Kimliği Üzerine Etkileri: Keçiören Örneği’. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. 2006.

Yahyagil, M. Kentlerin kültürün gelişimine etkileri, Sosyoloji Konferansları, İ.Ü.İ.F. İstanbul, 25.Kitap.

Yaman, Z. Yasa. Cumhuriyet'in İdeolojik Anlamı Olarak Anıt ve Heykel (1923-1950), Sanat Dünyamız, Kış 82; 2002.

Yayınoğlu, P. Eraslan. Susar, A.Filiz. “ Kent, Görsel Kimlik ve İletişim”. Umuttepe Yayınları, 1. Basım, Kocaeli.2008.

Yılmaz, A. N. Mekân Estetiği: ‘Grup Espas’ ve Türk Sanatındaki Yansımaları, Cey Sanat, Nisan/Mayıs, 2007.

Yüksel, M. “Kamusal Alanda Sanat” 4. Uluslararası H. Gezer Taş ve Beton Heykel Sempozyumu” kapsamında panel.28 Kasım 2006.